

تأثیر اسانس مرزه خوزستانی (*Satureja khuzestanica*) بر باکتری *E. coli* در پنیر سفید ایرانی

شیما شهرابی، علی فضل آرا*، احمد زند مقدم

گروه علوم و صنایع غذایی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

* نویسنده مسئول: Fazlara2000@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۱/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۰/۰۹

چکیده

اشریشیاکلی یکی از مهمترین اعضای گروه کلی فرم ها بوده که از لحاظ بیماری‌زایی و ایجاد مسمومیت اهمیت زیادی دارند. هدف از این بررسی استفاده از اسانس مرزه خوزستانی (*Satureja khuzestanica*) به عنوان یک آنتی‌بیوتیک و نگه دارنده طبیعی در یک مدل غذایی (پنیر UF) پس از طی ۶۰ روز نگهداری، می‌باشد. اثر اسانس در غلظت‌های صفر، ۰/۰۲٪ و ۰/۰۴٪ بر روی باکتری اشریشیاکلی با میزان تلقیح 10^4 باکتری در هر سی‌سی ریتنتیت مصرفی برای تهیه پنیر همراه با یک نمونه بدون افزودن اسانس به عنوان شاهد مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج حاصله با استفاده از نرم افزار آماری SPSS ۱۶ و آزمون‌های آماری One_Way ANOVA و Repeated Measures Define مورد بررسی قرار گرفتند. غلظت باکتری در پنیرهای حاوی ۰/۰۲٪ و ۰/۰۴٪ اسانس مذکور از روز ۱۵ نگه داری با سایر روزها اختلاف معنی‌داری با حالت شاهد (پنیر فاقد اسانس) مشاهده شد ($p < 0/05$). میزان کاهش در تیمارهای فوق تا پایان دوره نگه داری به ترتیب ۲/۷۸ و ۲/۵۹ لگاریتم بیشتر از حالت شاهد بود در حالیکه پنیر فاقد اسانس (شاهد) تا پایان زمان ۶۰ روز همچنان حاوی باکتری بیشتری بود. نتایج اندازه‌گیری میزان pH در طی مدت ۶۰ روز اختلاف معنی‌داری بین تمام گروه‌های تیمار نشان داد ($p < 0/05$). نتایج به دست آمده از این مطالعه نشان داد که عصاره مرزه خوزستانی دارای خواص ضد باکتریایی در پنیر سفید ایرانی می‌باشد.

واژگان کلیدی: اسانس مرزه خوزستانی، اشریشیاکلی، اولترافیلتراسیون، پنیر، ضد باکتریایی

مقدمه

در سال‌های اخیر تولید کنندگان مواد غذایی توجه زیادی به استفاده از نگه دارنده‌های طبیعی با منشأ گیاهی و میکروبی به جای نگه دارنده‌های شیمیایی در محصولات خود نموده‌اند. این امر از یک سو به علت تمایل زیاد مصرف کنندگان به استفاده از مواد غذایی فرآوری شده بدون نگه دارنده یا حتی المقذور با نگه دارنده‌های طبیعی و از طرف دیگر توجه هر چه بیشتر متولیان بهداشتی به این موضوع می‌باشد (Delaquis *et al.*, 2002; Tassou & Nychas, 1995; Tassou *et al.*, 2000). اسانس‌های گیاهی از منابع بالقوه‌ی واجد ترکیبات ضد باکتریایی می‌باشند و برای این منظور بسیار مفید و مؤثر هستند. اسانس‌ها (روغن‌های فرار یا روغن‌های اتری) مایعات معطری هستند که از اجزای مختلف گیاهی به دست می‌آیند (مشاک و همکاران، ۱۳۸۷). گیاه دارویی مرزه خوزستانی^۱ اولین بار در سال ۱۹۹۴ به عنوان گونه‌ای جدید در فلور ایران (رویشگاه اصلی این گیاه

دارویی ارزشمند، زاگرس میانی و مناطق جنوب لرستان، شرق ایلام و شمال خوزستان است) گزارش شد (Jamzad, 1994). مرزه خوزستانی گیاهی پایا، در قاعده نیمه چوبی کرکینه پوش به ارتفاع ۳۵-۲۰ سانتی متر است. ساقه آن متعدد و منشعب با شاخه‌های افراشته، کمی کرکینه پوش، پوشیده از برگ‌های متراکم، با میانگره‌های کوتاه می‌باشد. این گیاه در عموماً در صخره‌های سنگ آهکی می‌روید (قهرمان، ۱۳۸۷). از این گیاه به عنوان ادویه و طعم دهنده مواد غذایی، در صنایع کنسرو و نوشابه و فرآوری تکه‌های گوشت و انواع سوسیس استفاده می‌شود (Dorman & Hiltunen, 2004; Omidbaigi, 1999). اثرات درمانی این گیاه متفاوت است از جمله: دارای خواص باد شکن و خلط آور است، برای بسیاری از اختلالات مجاری گوارشی شامل تهوع، اسهال، سوء هاضمه و بی‌اشتهایی مفید است، برای درد‌های عضلانی، گرفتگی عضلات نیز استفاده می‌شود (Akhondzade, 2000). اشریشیاکلی^۲ یکی از

^۱ . *Satureja khuzestanica*^۲ . *Escherichia coli*

اسانس توأم با سایر فاکتورهای درون اثر و برون اثر محیطی روی میکروب های پاتوژن و عامل فساد در مدل های غذایی و همچنین بررسی اثر اسانس مرزه خوزستانی بر دیگر باکتری های غذازاد مهم در بهداشت عمومی ضروری می باشد. هدف از این مطالعه بررسی تأثیر اسانس مرزه خوزستانی (در غلظت های صفر، ۰/۰۴٪ و ۰/۰۲٪) بر دوام و ماندگاری باکتری *E. coli* در پنیر سفید ایرانی (UF) به عنوان نگه دارنده طبیعی و بدون عوارض شیمیایی و همچنین روند تغییرات pH پس از طی ۶۰ روز نگه داری می باشد.

مواد و روش کار

تهیه میزان تلقیح باکتریایی باکتری /شریشیاکلی (PTCC ۱۳۹۹) از کلکسیون میکروبی آزمایشگاه بهداشت و کنترل کیفی مواد غذایی دانشکده دامپزشکی شهید چمران اهواز تهیه شد. این باکتری در محیط TSB^۲ (QUELAB کانادا) در ۳۷ درجه سلسیوس به مدت ۲۰-۱۸ ساعت (overnight culture) حداقل دو مرتبه به طور متوالی کشت داده شد. سپس از کشت دوم به نسبت ۱ به ۵ با گلیسرین سترون مخلوط و در حجم های ۵۰۰ میکرولیتری در میکروتیوب های ایندروف در ۲۰-درجه سلسیوس نگه داری و برای انجام پژوهش به کار گرفته شد (Moosavy et al., 2009). نظر به اینکه می بایست ۱۰^۴ باکتری به هر میلی لیتر از ریتنتیت^۳ مصرفی برای تولید پنیر اضافه می شد، لذا به منظور آماده سازی میزان تلقیح باکتریایی، ابتدا یک پرگنه از باکتری اولیه برداشته شد و در محیط TSB کشت داده شد. این محیط به مدت ۲۰ ساعت در دمای ۳۷ درجه سلسیوس در گرم خانه قرار گرفت و پس از آن یک لوپ از این محیط به یک لوله دیگر حاوی محیط TSB انتقال داده شد. این لوله هم به مدت ۲۰ ساعت در دمای ۳۷ درجه سلسیوس در گرم خانه قرار گرفت تا یک محیط حاوی باکتری تازه به دست آمد. سپس برای به دست آوردن تعداد ۱۰^۴ باکتری سری رقت تهیه شد. برای تهیه رقت از لوله آزمایش حاوی ۹ سی-

مهمترین اعضای گروه کلی فرم ها بوده که از لحاظ بیماری-زایی و ایجاد مسمومیت اهمیت زیادی دارند و عموماً به عنوان بخشی از فلور میکروبی روده انسان و بسیاری از حیوانات محسوب می شوند ولی در این مکان همیشه بدون ضرر نیستند. در واقع می توان گفت یکی از عوامل مهم آلودگی مواد غذایی به این میکروب، کارگران مراکز تهیه و آماده سازی غذاها هستند زیرا با رعایت نکردن بهداشت دست، باکتری /شریشیاکلی را به مواد غذایی منتقل کرده و سبب بیماری مصرف کننده می شوند (مرتضوی، ۱۳۸۸). مرزه خوزستانی یکی از همین گیاهان می باشد که به خاطر خواص ضد میکروبی آن مورد توجه بسیاری از پژوهشگران است. تحقیقات متعددی به بررسی اثرات ضد میکروبی اسانس های گیاهی مختلف در محیط های کشت و در مواردی در مدل های غذایی پرداخته اند. داردرفشی و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه خود تأثیر اسانس گیاه چویر^۱ بر رشد /ستافیلوکوکوس /اورئوس در طی تولید و نگه داری پنیر سفید ایرانی را اعلام نمودند که فعالیت ضد باکتریایی گیاه مذکور در غلظت های (۰/۰۷۵٪، ۰/۰۱۵٪، ۰/۰۳٪) اسانس مورد بررسی قرار گرفت. که غلظت های ۰/۰۱۵ و ۰/۰۳ درصد اسانس توانستند رشد باکتری را متوقف کنند که این تأثیر در غلظت ۰/۰۳٪ سریعتر بود. در مطالعه حاضر اسانس چویر در غلظت ۰/۰۳ و ۰/۰۱۵ درصد نه تنها تعداد باکتری را کاهش داد بلکه پس از گذشت مدتی از زمان نگه داری رشد /ستافیلوکوک متوقف شد و میزان آن به صفر رسید. به طور خلاصه می توان چنین اظهار داشت در بالاترین غلظت اسانس هرچه مدت زمان نگه داری در ۴ درجه سانتی گراد بیشتر شود میزان رشد باکتری کاهش می یابد. نتایج اندازه گیری میزان pH پس از روز ۶۰ نشان داد که با افزایش غلظت اسانس pH نیز کاهش می یابد و این روند در نمونه های حاوی باکتری و فاقد باکتری مشاهده گردید. همچنین تفاوت چندانی بین pH نهایی نمونه های حاوی باکتری و فاقد باکتری وجود ندارد (داردرفشی و همکاران، ۱۳۹۲). بنابراین لازم به ذکر است که انجام تحقیقات بیشتر در این زمینه بخصوص استفاده از این

^۲. Tryptic Soy Broth

^۳. Retentate

^۱. *Ferulago angulata* essential oil

برای تغلیظ وارد سیستم فرا پالایش شد که پس از گذشتن شیر از آن ماده ی خشک شیر به ۱۱/۵٪ رسانده شد. در ادامه در دمای °C ۵۰ هموزن شد و در دمای °C ۷۸ به مدت ۲-۳ دقیقه پاستوریزه و به تانک فاز ماندگار انتقال داده شد. سپس کشت های آغازگر شامل گونه های لاکتوباسیلوس بولگاریکوس و استرپتوکوکوس ترموفیلوس از شرکت CHR - HANSEN دانمارک اضافه شد و به هر ۵ کیلوگرم از ریتنتیت آماده ۰/۰۲٪ اسانس مرزه خوزستانی و ۰/۵ سی سی از محیط TSB حاوی باکتری اشریشیاکلی (تیمار ۱)، ۰/۰۴٪ اسانس مرزه خوزستانی و ۰/۵ سی سی از محیط TSB حاوی باکتری اشریشیاکلی (تیمار ۲)، ۰٪ اسانس مرزه خوزستانی (فاقد اسانس مرزه خوزستانی) و ۰/۵ سی سی از محیط TSB حاوی باکتری اشریشیاکلی (تیمار ۳)، ۵٪ اسانس مرزه خوزستانی (تیمار ۴) و کنترل (تیمار ۵) به منظور تولید پنج تیمار آزمایشی اضافه شد. سپس ریتنتیت ها به کاپ های ۱۰۰ گرمی اضافه شده و سپس رنت به مقدار ۳۰ mg/kg (مایه پنیر قارچی تهیه شده از شرکت CHR - HANSEN دانمارک) به کاپ های آزمایشی اضافه گردید و سپس لیوان ها وارد تونل انعقاد ۲۰ متری با دمای °C ۳۲-۳۰ شدند و به مدت ۲۰ دقیقه در آن باقی ماندند تا pH آنها به ۶/۲-۶/۱ برسد.

در هنگام خروج روی سطح پنیر کاغذ پارچمنت^۲ گذاشته شد و به مقدار ۲-۳٪ نمک طعام روی آنها ریخته شد، در نهایت درب بندی گردیدند. کاپ ها وارد گرمخانه °C ۲۷-۲۵ شدند و پس از ۲۴ ساعت که pH آنها به ۴/۸ رسید، پنیرها به سردخانه °C ۱۲ ± ۲ منتقل شدند تا آزمایشات مربوطه در روزهای نمونه برداری بر روی آنها صورت گیرد.

سی محلول رینگر که قبلاً سترون شده بود استفاده شد. ۱ سی سی از محیط آبگوشت TSB حاوی باکتری اشریشیاکلی که قبلاً تهیه شده بود به اولین لوله محلول رینگر اضافه شد. پس از مخلوط کردن با دستگاه شیکر، ۱ سی سی از مخلوط حاصل را به لوله بعدی منتقل کرده و به همین ترتیب تا رسیدن به رقت 10^{-7} ادامه داده شد. سپس از هر کدام از این رقت ها به میزان ۰/۱ سی سی روی محیط کشت ای-ام-بی آگار^۱ (QUELAB کانادا) به صورت سطحی کشت داده شد و به مدت ۲۴ ساعت در گرم خانه ۳۷ درجه سلسیوس قرار گرفت. پس از این مدت پرگنه های موجود در هر پلیت شمارش شد. آخرین رقتی که باکتری در آن رشد کرده بود 10^{-6} بود که حاوی ۴ پرگنه بود. یعنی در هر سی سی از این رقت 4×10^7 عدد باکتری وجود داشت.

انجام این مراحل برای دستیابی به ماکزیمم تعداد جمعیت باکتریایی تولید شده در کشت تازه TSB، سه بار تکرار شد و ماکزیمم جمعیت باکتریایی معادل 4×10^7 در هر سی سی از محیط TSB به تأیید رسید و لذا با افزودن ۰/۵ سی سی از این محیط TSB به ظروف حاوی یک لیتر ریتنتیت مورد استفاده برای تولید پنیر، در هر سی سی از ریتنتیت مصرفی معادل 10^4 باکتری اشریشیاکلی تلقیح گردید که بر اساس کشت در پلیت نیز به تأیید رسیدند.

مراحل تولید پنیر

شیر مورد استفاده برای انجام پروژه از شیر مصرفی برای تولید پنیر در کارخانه شیر پاستوریزه پگاه خوزستان (شوش دانیال) تأمین شد. مشخصات شیر و ریتنتیت به کار رفته در تولید پنیر UF در جدول ۱ نشان داده شده است. پس از رساندن دمای شیر به °C ۵۰ و تنظیم چربی آن تا ۳/۵٪ به وسیله خامه گیر (دستگاه سپراتور)، شیر از دو دستگاه باکتوفوگاسیون عبور داده شد تا بار میکروبی آن تا کمتر از ۹۶٪ کاهش یابد.

سپس در دمای °C ۷۶-۷۷ به مدت ۱۵ ثانیه پاستوریزه شد و پس از سرد کردن در مبدل حرارتی با دمای °C ۴-۶ در تانک های شیر پاستوریزه ذخیره گردید. در نهایت بوسیله ی مبدل حرارتی با پرمیت دمای آن به °C ۵۰ رسانده شد و

2. Parchment

1. Eosin Methylene Blue (EMB)

جدول ۱- ترکیبات شیرخام در تولید پنیر سفید ایرانی و ریتنتیت مصرفی

نمونه	درصد چربی	درصد ماده خشک	درصد پروتئین	pH
شیر خام	۳/۵	۱۱/۵	۳/۱	۶/۷
ریتنتیت	۱۶/۵	۳۴	۱۱/۷	۶/۶۸

نظر به اینکه مراحل آماده سازی پنیر و کشت های مربوطه با ۳ بار تکرار انجام پذیرفت، لذا در هر مرحله از زمان های کشت، میانگین تعداد پرگنه های شمارش شده در ۳ تکرار به عنوان تعداد /شیرشیکلی در هر گرم از نمونه گزارش گردید و نهایتاً نتایج حاصل با استفاده از نرم افزار آماری SPSS ویراست ۱۶ و آزمون های آماری ANOVA Scheffe, Repeated Measures Define, One_Way و Duncan مورد بررسی و تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفتند و برای رسم نمودارها از Excel 2013 استفاده شد.

اندازه گیری pH

اندازه گیری pH توسط دستگاه pH متر دیجیتال (ساخت کارخانه مترواهم^۱ سوئیس) صورت گرفت.

نتایج

در این بررسی اثر غلظت های ۰/۰۲ و ۰/۰۴ اسانس مرزه خوزستانی بر باکتری /شیرشیکلی در پنیر با استفاده از محیط ای-ام-بی آگار مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج حاصله از مطالعه ی حاضر با استفاده از نرم افزار آماری SPSS ۱۶ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. با بهره گیری از آزمون ANOVA One_Way از روز ۱۵ (زمان پنجم نمونه برداری) به بعد اختلاف معنی داری از نظر تراکم باکتریایی /شیرشیکلی (log cfu/g) در پنیرهای حاوی مقادیر مختلف اسانس مرزه خوزستانی (با غلظت ۰/۰۲ و ۰/۰۴ درصد) با حالت شاهد (پنیر فاقد اسانس) و همچنین بین پنیرهای حاوی غلظت های ۰/۰۲ و ۰/۰۴ درصد اسانس مذکور مشاهده شد که با استفاده

انجام کشت در زمان های تعیین شده

به منظور شمارش اثرشیکلی و اندازه گیری pH، آزمایش-های میکروبی و شیمیایی در مراحل زیر انجام پذیرفت: ساعت صفر (بلافاصله پس از تلقیح باکتری /شیرشیکلی)، بعد از افزودن استارتر، مایه پنیر و ایجاد لخته (ساعت یک)، دوره رسیدن پنیر با pH ۴/۸ (روز یک)، روز ۷ (ساعت ۱۶۸)، روز ۱۵ (ساعت ۳۶۰)، روز ۳۰ (ساعت ۷۲۰)، روز ۴۵ (ساعت ۱۰۸۰)، روز ۶۰ (ساعت ۱۴۴۰).

برای کشت، در هر بار نمونه برداری ۱ گرم از قسمت های مختلف پنیر تهیه و توزین شده و به وسیله هاون و بوتله چینی سترون خرد شده و با ۹ سی سی محلول رینگر مخلوط می گردید و ۰/۱ سی سی از محلول به دست آمده به وسیله پیت سترون به محیط ای-ام-بی آگار انتقال داده و به روش کشت سطحی، کشت داده می شد. محیط های کشت داده شده به مدت ۲۴ ساعت در گرم خانه ۳۷ درجه سلسیوس قرار می گرفت و پس از آن پرگنه ها شمارش می-شدند و با توجه به رقت مورد استفاده قرار گرفته، تعداد باکتری موجود در واحد گرم (g) محاسبه می شد.

روش شمارش میکروبی

برای شمارش پرگنه های /شیرشیکلی، پلیت های حاوی باکتری مورد بررسی قرار گرفتند و پرگنه های کروی شکل، ریز، با رنگ جلای سبز فلزی شمارش شدند و نسبت به محاسبه تعداد باکتری /شیرشیکلی در هر گرم از پنیر اقدام گردید.

¹ . Metrohm Herisua

حدود $10^3 \times 2/8$ باکتری در هر گرم پنیر رسید. با مقایسه اثرات ضد باکتریایی عصاره مرزه خوزستانی در غلظت‌های ۰/۰۲٪ و ۰/۰۴٪ می‌توان چنین گفت که تا پایان روز هفت تفاوتی بین این دو گروه و نیز گروه شاهد فاقد عصاره مشاهده نمی‌شود اما از این روز به بعد یعنی در روز پانزدهم بین نمونه‌های حاوی ۰/۰۲٪ و ۰/۰۴٪ عصاره مرزه خوزستانی و نمونه شاهد، تفاوت‌ها از لحاظ ظاهری به شکل تغییر در لگاریتم باکتری مشاهده می‌شود چنانچه در گروه شاهد فاقد عصاره لگاریتم باکتری همچنان در ۴ می‌باشد. اما از روز ۳۰ به بعد بین هر سه گروه تفاوت وجود دارد. هر دو غلظت عصاره توانستند رشد باکتری را کاهش دهند. با بررسی نمودار ۱ می‌توان چنین نتیجه گرفت که عصاره مرزه خوزستانی دارای خواص ضد باکتریایی علیه *شریشیاکلی* است.

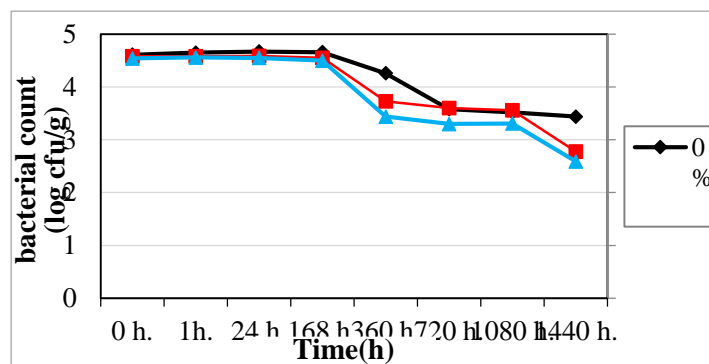
نتایج اندازه‌گیری میزان pH در طی ۶۰ روز نشان داد که میزان pH با گذشت زمان در هر ۳ تیمار روند نزولی دارد. همچنین مشاهده گردید که اختلاف معنی‌داری بین pH نهایی نمونه‌های حاوی اسانس وجود ندارد. به عبارت دیگر به همین ترتیب بطور کلی در طی دوره با مقایسه ی pH در زمان‌های مختلف نمونه برداری و انجام کشت در هر سه نوع پنیر (دارای اسانس با غلظت‌های ۰/۰۲ و ۰/۰۴ و نیز فاقد اسانس) با استفاده از آزمون Repeated Measures Define اختلاف معنی‌داری ملاحظه گردید که با استفاده از آزمون تکمیلی LSD نیز به تأیید رسیدند ($p < 0/05$). هرچند که بر اساس آزمون‌های تکمیلی Duncan و Scheffe صرفاً دو نوع پنیر دارای اسانس با غلظت - های ۰/۰۲ و ۰/۰۴ با پنیر فاقد اسانس دارای اختلاف معنی‌دار بوده ($p < 0/05$) و بین پنیرهای دارای اسانس با غلظت‌های ۰/۰۲ و ۰/۰۴ اختلاف معنی‌داری ملاحظه نشد.

نتایج تغییرات میزان pH طی مراحل مختلف تولید در پنیر سفید ایرانی در جدول ۳ و نمودار ۲ آورده شده است.

از آزمون تکمیلی Scheffe نیز به تأیید رسیدند ($p < 0/05$). به همین ترتیب با بهره‌گیری از آزمون ANOVA One_Way از روز یک (زمان سوم نمونه برداری) به بعد اختلاف معنی‌داری از نظر میزان pH در پنیرهای حاوی مقادیر مختلف اسانس مرزه خوزستانی (با غلظت ۰/۰۲ و ۰/۰۴ درصد) با حالت شاهد (پنیر فاقد اسانس) و همچنین بین پنیرهای حاوی غلظت‌های ۰/۰۲ و ۰/۰۴ درصد اسانس مذکور مشاهده شد که با استفاده از آزمون تکمیلی Scheffe نیز به تأیید رسیدند. ($p < 0/05$) همچنین با مقایسه ی تراکم باکتریایی/شریشیاکلی در زمان‌های مختلف نمونه برداری و انجام کشت در هر سه نوع پنیر (دارای اسانس با غلظت‌های ۰/۰۲ و ۰/۰۴ و نیز فاقد اسانس) با استفاده از آزمون Repeated Measures Define اختلاف معنی‌داری ملاحظه گردید که با استفاده از آزمون‌های تکمیلی Duncan و Scheffe نیز به تأیید رسیدند ($p < 0/05$). نتایج اثر غلظت‌های مختلف اسانس مرزه خوزستانی بر روی باکتری/شریشیاکلی در جدول ۲ و نمودار ۱ آورده شده است. در پنیر حاوی غلظت ۰/۰۲٪ عصاره مرزه خوزستانی و تعداد اولیه باکتری $10^4 \times 3/8$ در هر گرم پنیر، پس از ۱۵ روز تعداد باکتری با 10^3 کاهش به حدود $10^3 \times 5/4$ باکتری در هر گرم رسید و در پایان زمان ۶۰ روز تعداد باکتری با $10^2 \times 6$ کاهش به حدود باکتری در هر گرم رسید. در نمونه حاوی غلظت ۰/۰۴٪ عصاره و تعداد اولیه $10^4 \times 3/5$ باکتری، پس از گذشت ۱۵ روز تعداد باکتری/شریشیاکلی در هر گرم پنیر با $10^3 \times 2/7$ کاهش به حدود $10^3 \times 2/7$ عدد در هر گرم پنیر رسید و در پایان زمان ۶۰ روز تعداد باکتری با $10^2 \times 3/9$ کاهش به حدود باکتری در هر گرم رسید. اما در نمونه شاهد فاقد عصاره با تعداد اولیه $10^4 \times 4/1$ باکتری در هر گرم از پنیر، پس از ۳۰ روز تعداد باکتری با 10^3 کاهش به حدود $10^3 \times 3/8$ باکتری در هر گرم رسید و در پایان زمان ۶۰ روز تعداد باکتری با 10^3 کاهش به

جدول ۲- میانگین لگاریتم و انحراف معیار/شریشیالکی (Log cfu/g) در زمان های مختلف تحت تأثیر غلظت های متفاوت اسانس مرزه خوزستانی در پنیر سفید ایرانی (UF)

زمان	ساعت صفر	ساعت یک	روز یک	روز ۷	روز ۱۵	روز ۳۰	روز ۴۵	روز ۶۰	غلظت
۰	۰/۰۲±۴/۶۱	۰/۰۱±۴/۶۵	۰/۰۱±۴/۶۷	۰/۰۱±۴/۶۶	۰/۰۸±۴/۲۶	۰/۰۱±۳/۵۸	۰/۰۷±۳/۵۲	۰/۰۴±۳/۴۴	% ۰
۰/۰۲	۰/۰۱±۴/۵۸	۰/۰۱±۴/۵۸	۰/۰۱±۴/۵۹	۰/۰۲±۴/۵۵	۰/۰۲±۳/۷۳	۰/۰۱±۳/۶۰	۰/۰۱±۳/۵۶	۰/۰۱±۲/۷۸	% ۰/۰۲
۰/۰۴	۰/۰۲±۴/۵۴	۰/۰۱±۴/۵۶	۰/۰۲±۴/۵۵	۰/۰۲±۴/۵۰	۰/۰۴±۳/۴۴	۰/۰۱±۳/۳۰	۰/۰۴±۳/۳۱	۰/۰۲±۲/۵۹	% ۰/۰۴

نمودار ۱- مقایسه اثر سه گروه شاهد فاقد عصاره و حاوی عصاره با غلظت های ۰/۰۲٪ و ۰/۰۴٪ مرزه خوزستانی بر تراکم باکتری/شریشیالکی در نمونه پنیر سفید ایرانی (UF)

جدول ۳- میانگین و انحراف معیار تغییرات میزان pH در زمان های مختلف تحت تأثیر غلظت های متفاوت اسانس مرزه خوزستانی در پنیر سفید ایرانی (UF)

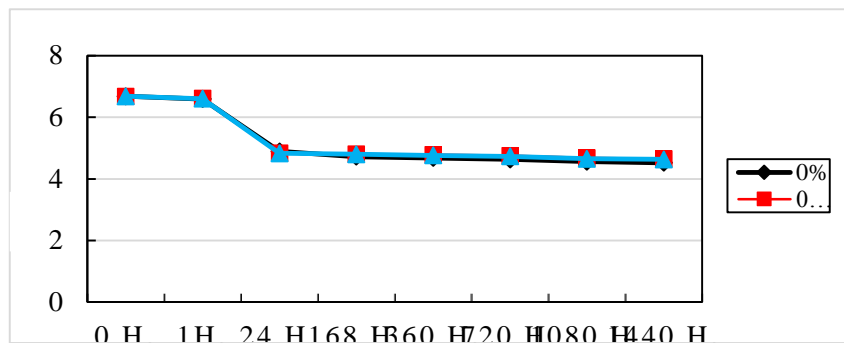
زمان	ساعت صفر	ساعت یک	روز یک	روز ۷	روز ۱۵	روز ۳۰	روز ۴۵	روز ۶۰	غلظت
۰	۶/۶۸	۰/۰۱±۶/۵۹	۰/۰۷±۴/۸۹	۰/۰۳±۴/۷۲	۰/۰۷±۴/۶۸	۰/۰۲±۴/۶۳	۰/۰۲±۴/۵۶	۰/۰۱±۴/۵۲	% ۰
۰/۰۲	۶/۶۸	۰/۰۲±۶/۶۱	۰/۰۴±۴/۸۴	۰/۰۴±۴/۸۱	۰/۰۱±۴/۷۸	۰/۰۱±۴/۷۵	۰/۰۷±۴/۶۸	۰/۰۴±۴/۶۵	% ۰/۰۲
۰/۰۴	۶/۶۸	۰/۰۱±۶/۶۰	۰/۰۳±۴/۸۳	۰/۰۴±۴/۸۰	۰/۰۲±۴/۷۶	۰/۰۲±۴/۷۳	۰/۰۴±۴/۶۳	۰/۰۲±۴/۶۳	% ۰/۰۴

بحث

ضدمیکروبی اسانس های گیاهی مختلف و اثر ممانعت از رشد این اسانس ها بر روی /شریشیالکی صورت گرفته است که اکثریت این بررسی ها در محیط های کشت آزمایشگاهی بوده است و پژوهش های محدودی در مدل های غذایی نظیر

باکتری /شریشیالکی موجب باد کردگی زود هنگام در پنیر سفید ایرانی می شود که مبین شرایط غیر بهداشتی در تولید پنیر است، ضمن اینکه /شریشیالکی شاخص بهداشتی در بسیاری از غذاها از جمله فرآورده های شیر می باشد (کریم و بنیادیان، ۱۳۸۳). تاکنون پژوهش های زیادی بر روی اثرات

انجام شده نشان می‌دهد، حساسیت باکتری‌های گرم منفی قسمت نتایج بیان گردید در مطالعه حاضر اسانس مرزه خوزستانی در غلظت ۰/۰۲ درصد و هم غلظت ۰/۰۴ درصد باعث کاهش تعداد باکتری شدند که در صورت مقایسه این دو گروه با گروه شاهد فاقد عصاره که تا پایان زمان ۶۰ روز همچنان حاوی باکتری بیشتری بود، می‌توان چنین نتیجه گرفت که عصاره مرزه خوزستانی دارای اثرات ضد باکتریایی قوی و مطمئنی بر علیه *اشریشیاکلی* است. کاهش جزئی در تعداد باکتری در گروه فاقد اسانس را نیز می‌توان ناشی از تغییرات pH در طی دوره رسیدن پنیر دانست.

نمودار ۲- تغییرات میزان pH در غلظت‌های مختلف اسانس گیاه مرزه خوزستانی در پنیر سفید ایرانی (UF) پس از ۶۰ روز

اشریشیاکلی بود، نعناع، زیره و پونه تقریباً تأثیر مشابه داشته به طوری که پس از گذشت ۱۶۸ ساعت (۷روز) در غلظت-های ۰/۳ و ۰/۴ درصد به ترتیب منجر به کاهش ۲ و ۲/۵ log از بار باکتریایی *اشریشیاکلی* نسبت به گروه شاهد شدند این محققین کمترین تأثیر را مربوط به گیاه ترخون اعلام داشتند که می‌توان گفت نتایج مشابه به طرح حاضر بوده است (کریم و بنیادیان، ۱۳۸۳). انصاری و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه خود اثرات ضد میکروبی مرزه خوزستانی (مشابه طرح حاضر) بر باکتری *لاکتوکوکوس گارویه* و نیز بر برخی شاخص‌های فساد فیله ماهی قزل آلابی رنگین کمان که در دمای ۴ درجه و به مدت ۱۸ روز انجام پذیرفت را اعلام نمودند. به این منظور از غلظت‌های ۰/۵۰، ۰/۲۵، ۰/۱۲ و ۰/۰۶ میکروگرم در گرم فیله مرزه خوزستانی استفاده گردید. نتایج این بررسی نشان داد که اسانس این گیاه منجر

فرآورده‌های شیر و غیره انجام شده است. اکثر تحقیقات در مقابل ترکیبات ضد میکروبی در مقایسه با باکتری‌های گرم مثبت کمتر است که ممکن است به خاطر وجود غشای خارجی در ساختمان دیواره سلولی باکتری‌های گرم منفی باشد (Oussalah et al., 2007). مرزه خوزستانی یکی از همین گیاهان می‌باشد که به خاطر خواص ضد میکروبی آن مورد توجه بسیاری از پژوهشگران است. در طرح حاضر سعی شده است که اثرات غلظت‌های مختلف این عصاره بر روی باکتری *اشریشیاکلی* به عنوان یک پاتوژن بیماریزا و خطرناک در پنیر سفید ایرانی (UF) بررسی شود. همانطور که در

هر دو غلظت عصاره توانستند از تعداد باکتری بکاهند. در واقع تأثیرگذارترین زمان نگه داری ۶۰ روز در غلظت‌های ۰/۰۲٪ و ۰/۰۴٪ می‌باشد که هر چه مدت زمان نگه داری بیشتر شود میزان رشد باکتری کاهش می‌یابد. نتایج اندازه‌گیری میزان pH در طی ۶۰ روز نشان داد که میزان pH با گذشت زمان در هر ۳ تیمار روند نزولی دارد. همچنین مشاهده گردید که اختلاف معنی‌داری بین pH نهایی نمونه‌های حاوی اسانس وجود ندارد. تحقیقات متعددی به بررسی اثرات ضد میکروبی اسانس‌های گیاهی مختلف در محیط‌های کشت و در مواردی در مدل‌های غذایی پرداخته‌اند. کریم و همکاران (۱۳۸۳) در مطالعه خود تأثیر ضد میکروبی روغن‌های فرار گیاهان نعناع، ترخون، زیره، پونه و آویشن بر باکتری *اشریشیاکلی* در پنیر سفید ایرانی را اعلام نمودند که در مطالعه آنان پس از آویشن که دارای بیشترین تأثیر ضد میکروبی بر باکتری

همکاران، ۱۳۹۴). سفیدکن و همکاران (۱۳۸۶) در مطالعه خود اثرات ضد میکروبی اسانس دو گونه مرزه خوزستانی و بختیاری در دو مرحله برداشت بر ۵ نوع باکتری گرم مثبت و ۳ نوع باکتری گرم منفی را تایید نمودند. اسانس مرزه خوزستانی در هر دو مرحله برداشت و اسانس مرزه بختیاری در مرحله قبل از گلدهی دارای اثرات ضد میکروبی قابل ملاحظه ای هستند که می‌توانند به عنوان جایگزینی مناسب برای آنتی بیوتیک‌های سنتزی که مقاومت باکتری‌ها به آن‌ها روز به روز در حال افزایش است به کار روند (سفیدکن و همکاران، ۱۳۸۶). ویریندا و همکاران (۲۰۰۶) در مطالعه خود اثرات ضد لیستریایی روغن میخک در مدل‌های غذایی یعنی گوشت و پنیر در دو دمای ۷ و ۳۰ درجه سلسیوس را اعلام نمودند که غلظت ۱ درصد اسانس میخک سبب جلوگیری از رشد لیستریا مونوسیوتوژنز در هر دو دما و هر دو مدل غذایی گردید. بنابراین، چنین نتیجه‌گیری شد که اسانس میخک دارای یک اثر بالقوه به عنوان یک نگه‌دارنده طبیعی در گوشت و پنیر است. Virinda & Giner, (2006). اسمیت و همکاران (۲۰۰۱) در مطالعه خود اثرات ضد میکروبی چهار اسانس طبیعی گیاهی یعنی اسانس برگ بو، میخک، دارچین و آویشن، به عنوان یک نگه‌دارنده غذایی طبیعی در غلظت‌های صفر، ۰/۵ و ۱ درصد در پنیرهای نرم با چربی کم و زیاد، بر علیه لیستریا مونوسیوتوژنز و سالمونلا انتریتیدیس در دماهای ۴ و ۱۰ درجه سلسیوس در طی ۱۴ روز اعلام نمودند. در پنیر با چربی کم هر چهار اسانس طبیعی در غلظت ۱ درصد باعث کاهش رشد لیستریا مونوسیوتوژنز تا کمتر از یک پرگنه در هر گرم شدند، در مقابل در پنیر با چربی زیاد اسانس میخک تنها اسانسی بود که باعث کاهش مشابه گردید. Smith et al., (2001). فضل‌آرا و همکاران (۲۰۱۲) در مطالعه خود تأثیر ضد باکتریایی اسانس گیاه زیره سبز بر باکتری لیستریا مونوسیوتوژنز در پنیر سفید ایرانی را اعلام نمودند که در این مطالعه از غلظت‌های ۰/۰۲ و ۰/۰۴ درصد (مشابه طرح حاضر) اسانس زیره سبز استفاده شد. نتایج نشان داد غلظت باکتری در پنیر حاوی غلظت ۰/۰۲٪ اسانس زیره ی سبز، پس از ۳۰ روز ۱ log کاهش یافت و از این روز به بعد باکتری جدا نشد. همچنین در پنیر حاوی غلظت ۰/۰۴٪

به کاهش جمعیت باکتری لاکتوکوکوس گارویه در فیله ماهی شده است به طوری که غلظت ۰/۵ میکروگرم در گرم مرزه خوزستانی دارای بیشترین اثر بود (انصاری و همکاران، ۱۳۹۳). مقصود لو و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه خود اثر افزودن اسانس مرزه خوزستانی (در غلظت‌های ۲۰۰، ۴۰۰ و ۶۰۰ پی‌پی‌ام) و نیتريت سدیم (در غلظت‌های ۰، ۲۵۰ و ۵۰۰ پی‌پی‌ام) هر یک به تنهایی و نیز هم افزایی نیتريت سدیم و اسانس مرزه به صورت توأم (در غلظت‌های ۲۵۰:۲۰۰ و ۳۰۰:۲۵۰) را بر خصوصیات باکتریایی، شیمیایی و حسی سوسیس فرانکفورتر بر باکتری گرم منفی *شریشیاکلی* و باکتری گرم مثبت *استافیلوکوکوس اورئوس* در یک دوره نگهداری ۲۰ روزه در دمای ۴ درجه سانتی‌گراد مورد بررسی قرار دادند. اندازه‌گیری شمارش میکروبی نمونه‌ها نشان داد که اسانس مرزه در غلظت ۶۰۰ پی‌پی‌ام قدرت ضد میکروبی قوی‌تری در برابر باکتری‌های گرم مثبت نسبت به نیتريت ۵۰۰ پی‌پی‌ام دارد و همچنین در بین تیمارهای مرزه در سطوح مختلف در مورد محیط کشت شمارش کلی، بیشترین قدرت مهار کنندگی مربوط به بالاترین غلظت مرزه (۶۰۰ پی‌پی‌ام) در کل دوران نگه‌داری بود ($p < 0/05$). (مقصود لو و همکاران، ۱۳۹۲). صامتی و همکاران (۱۳۹۴) بر اساس نتایج مطالعه خود، اثرات ضد میکروبی پودر مرزه خوزستانی در سطوح ۰/۱، ۰/۲ و ۰/۳ درصد بر جلوگیری از رشد کلی‌فرم، کپک و مخمر و هم چنین بر پذیرش کلی، pH و اسیدیته نمونه‌های پنیر محلی بروجرد طی نگه‌داری در سرما را اعلام نمودند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که با افزایش درصد پودر مرزه خوزستانی در نمونه‌های پنیر، تعداد کلی‌فرم، کپک و مخمر، اسیدیته قابل تیتراژ، پذیرش کلی و pH به ترتیب به طور معنی‌داری کاهش و افزایش یافت ($p < 0/05$). در واقع می‌توان چنین بیان کرد که به کارگیری پودر گیاهی در غلظت ۰/۳ درصد باعث کاهش log cfu/g ۲-۱/۵ در تعداد کلی‌فرم‌ها در هر هفته نسبت به نمونه شاهد شد و نیز نتایج به دست آمده از اندازه‌گیری pH و اسیدیته نمونه‌های پنیر حاوی مرزه خوزستانی نشان داد که pH نمونه‌های حاوی مرزه خوزستانی بالاتر از نمونه شاهد، و مقدار اسیدیته قابل تیتراژ کم‌تر از نمونه شاهد می‌باشد که با نتایج پژوهش کنونی مطابقت دارند (صامتی و

اورئوس در طی تولید و نگهداری پنیر سفید ایرانی. مجله علوم تغذیه و صنایع غذایی ایران، سال هشتم، شماره ۴، صفحه ۲۰-۱۳.

۳. سفیدکن، فاطمه، صادق زاده، لیلا، تیموری، مریم، عسگری، فاطمه و احمدی، شهلا. (۱۳۸۶). بررسی اثرات ضد میکروبی اسانس دو گونه مرزه خوزستانی و بختیاری در دو مرحله برداشت. فصلنامه علمی- پژوهشی تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، جلد ۲۳، شماره ۲، صفحه ۱۸۲-۱۷۴.

۴. صامتی، صدریه، فدائی نوغانی، وجیهه. (۱۳۹۴). اثر پودر مرزه خوزستانی بر کلی فرم ها و کپک و مخمر در پنیر محلی بروجرد. فصلنامه فناوری های نوین غذایی، سال سوم، شماره ۱۰، صفحه ۸۷-۷۷.

۵. قهرمان، احمد. (۱۳۷۸). فلور رنگی. جلد ۱۷، انتشارات مؤسسه تحقیقات جنگل ها و مراتع کشور، ۱۲۵ صفحه.

۶. مرتضوی، سید علی، ضیاء الحق، سید حمید رضا. (۱۳۸۸). میکروبیولوژی غذایی مدرن، جلد دوم، ویرایش هفتم، چاپ پنجم، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، ۴۸۰ صفحه.

۷. مشاک، زهره، مرادی، بیژن، آخوندزاده بستی، افشین، عباسی فر، آرش و گندمی، حسن. (۱۳۸۷). مطالعه رفتار باکتری لیستریامونوسیتوزنز در طی روند تولید پنیر سفید ایرانی تحت تاثیر اسانس آویشن شیرازی. فصلنامه گیاهان دارویی، سال هشتم، شماره ۲۹، صفحه ۱۲۲-۱۱۴.

۸. مقصودلو، یحیی، اصغرپور، اطهر و آریایی، پیمان. (۱۳۹۲). اثر افزودن اسانس مرزه خوزستانی (*Satureja khuzestanica*) بر خصوصیات باکتریایی، شیمیایی و حسی سوسیس فرانکفورتر. نشریه پژوهش و نوآوری در علوم و صنایع غذایی، جلد ۲، شماره ۳، صفحه ۲۹۴-۲۷۹.

9. Akhondzade, SH. (2000). *Encyclopedia of Medicinal plants of Iran*. Institute of medicinal plants jahad daneshgahi. Arjmand publication. Tehran, Iran.

10. Delaquis PJ, Stanich K, Girad B and Mazza G. (2002). Antimicrobial activity of individual and mixed fractions of dill, cilantro, coriander and eucalyptus essential oils, *Int J Food Microbiol*, 74: 101-109.

11. Dorman, H., Hiltunen, R. (2004). Fe (III) reductive and free radical-scavenging properties

اسانس پس از ۱۵ روز، باکتری ۱ log کاهش یافت و از این روز به بعد، از این نمونه باکتری جدا نشد در حالی که پنیر فاقد اسانس (شاهد) در تمام طول دوره حاوی باکتری بود (Fazlara et al., 2012).

در طرح حاضر سعی شده است که اثرات غلظت های مختلف اسانس مرزه خوزستانی بر روی باکتری /شیریشیالکی به عنوان یک پاتوژن بیماریزا و خطرناک در پنیر سفید ایرانی بررسی شود.

در پایان باید خاطر نشان کرد که یافته های این پژوهش نشانگر اثرات بالقوه ضد باکتریایی مرزه خوزستانی در پنیر است که قابل پذیرش مصرف کنندگان و سازمان های مسئول ملی و بین المللی دخیل در امر بهداشت غذایی، در مقایسه با سایر ترکیبات افزودنی شیمیایی می باشد. کاربرد غلظت های ۰/۰۲ و ۰/۰۴ درصد اسانس مرزه خوزستانی در پنیر می توانند سبب ایمنی و سلامت این گونه پنیرها با دستیابی به اثرات مفید ارگانولپتیکی و کاهش رشد باکتری /شیریشیالکی شود. با توجه به خاصیت ضد باکتریایی اسانس مرزه خوزستانی، استفاده از آن توأم با سایر فاکتورهای محیطی مانند دما و ... بر روی میکروب های پاتوژن و عامل فساد و همچنین اثرات اسانس مذکور بر روی باکتری /شیریشیالکی در دیگر مواد غذایی توصیه می شود.

سپاسگزاری

بدین وسیله از هیئت مدیره شرکت شیر پگاه خوزستان (شوش دانیال)، مدیریت و پرسنل گرانقدر آزمایشگاه های میکروبیولوژی و پنیر UF بخاطر همکاری هایشان در اجرای این تحقیق کمال تشکر و قدردانی به عمل می آید.

منابع

- انصاری، مهسا، سلطانی، مهدی، حسینی، ابراهیم و کمالی، ابوالقاسم. (۱۳۹۳). مطالعه اثر اسانس مرزه خوزستانی (*Satureja khuzestanica*) بر ممانعت از رشد باکتری لاکتوکوکوس گارویه در گوشت قزل آلائی رنگین کمان در دمای یخچال. مجله میکروبی شناسی مواد غذایی، سال اول، شماره ۳، صفحه ۳۹-۳۳.
- داردرفشی، محمدجواد، بهرامی، غلامرضا، صادقی، احسان، خان احمدی، معصومه، محمدی، میترا و محمدی، رضا. (۱۳۹۲). تأثیر اسانس گیاه چویر بر رشد /استافیلوکوکوس

pathogenic bacteria: *E. coli* O157: H7, *Salmonella typhimurium*, *Staphylococcus aureus* and *Listeria monocytogenes*. Food Control, 18: 414 – 20.

17. Smith p, Stewart J and Fyfe L (2001). The potential application of plant essential oils as natural food preservatives in soft cheese. Food Microbiol, 18: 463-470 .

18. Tassou, C and Nychas G-JE. (1995). Antimicrobial activity of essential oil of mastic gum (*Pistacia lentiscus* var. *chia*) on gram positive and gram negative bacteria in brith and in model food system. Int Biodeterior Biodegradation, 12: 411-420.

19. Tassou C, Koutsoumani, K and Nychas G-JE. (2000). Inhibition of *Salmonella enteritidis* and *Staphylococcus aureus* in nutrient broth by mint essential oil. Food Res Int, 33: 273-80.

20. Virinda, H. Giner, M. J. (2006). Effect of antimicrobial components of essential oils on growth of *Bacillus cereus* INRA L2104 in and the sensory qualities of carrot broth. Int J of Food Microbiol, Vol. 106: 90-94.

of summer savory (*Satureja hortensis* L.) Extract and subfractions. Food Chem, 88: 193-199.

12. Fazlara A, Sadeghi E, Rostami Soleimani P. (2012). Study on the antibacterial effects of *Cuminum cyminum* essential oil on *Listeria monocytogenes* in Iranian white cheese. J Food Sci & Tech, 35(9): 35-44.

13. Jamzad, Z. (1994). A new species of the genus *Satureja* from Iran. Iranian J of Botany, 6(2): 215-218 .

14. Moosavy, M.H., Basti, A.A., Misaghi, A., Karim, G., Zahraei Salehi, T. and Mostafavi, E. (2009). Effect of Nisin on the growth of *Staphylococcus aureus* in Commercial Barley Soup. Pharm. Sci, 15(3): 235- 240.

15. Omidbaigi, R. (1999). *Production and Processing of Medicinal Plants*. Vol. 2. Tarahan Nashr Publications. Tehran, Iran.

16. Oussalah M, Caillet S, Saucier L and Lacroix M. (2007). Inhibitory effects of selected plant essential oils on the growth of four

The effect of *Satureja khuzestanica* essential oil on *E.coli* in Iranian white cheese

Shahrabi Sh, Fazlara A *, Zand moghaddam A

Department of food Science and Technology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

* Corresponding author: Fazlara2000@yahoo.com

Accepted: 29 December 2016

Received: 21 March 2017

Abstract

Escherichia coli is one of the most important members of coliforms, which are important in terms of Pathogenicity and toxicity. The aim of this study using of *Satureja khuzestanica* essential oil as an antibiotic and natural preservatives in a food model (cheese UF) was after 60 days of storage. The data was analyzed using SPSS 16 and statistical tests One_Way ANOVA and Repeated Measures Define. The effect of *Satureja khuzestanica* essential oil (in 0.02% and 0.04% concentration) was studied on *Escherichia coli* with 10^4 cfu/ml in retentate consumed for cheese making with the blank sample which was not contained essential oil. The concentration of 0.02 and 0.04 % bacteria in the cheese containing the essential oil of 15 keeping up with the other days showed significant difference with the cheese without *Satureja khuzestanica* essential oil ($p < 0.05$). And its reduction rate at the end of the storage period in experimental treatments were 2.78 and 2.59 Log more than the blank sample respectively. While the cheese without *Satureja khuzestanica* essential oil (0%) until the end of the 60 days it still contains more bacteria. Results of determination of pH over a period of 60 days showed significant differences between all treatment groups ($p < 0.05$). These results showed that *Satureja khuzestanica* essential oil has antimicrobial effects on *Escherichia coli* in Iranian UF white cheese.

Keywords: Anti bacterial, Cheese, *E. coli*, *Satureja khuzestanica* essential oil, Ultrafiltration.